

Fiáth Titanilla: Börtönkönyv

„A döntéseikben továbbra is szabad emberek”

SZÖVEG: MARCZISOVSZKY ANNA | KÉP: VALUSKA GÁBOR

CÍMKE: BÖRTÖN, PSZICHOLÓGIA, TUDOMÁNY, KULTURÁLIS ANTROPOLÓGIA, SMEKKER

A bátaszéki születésű Fiáth Titanilla, az egykori Luddita, (rap)szövegíró és emszílánny, aki magyar-pszichológia-kulturális antropológia szakon diplomázott, vezetett rádióműsort a Tiloson, írt a magyar arisztokráciáról, valamint rapnovellákat a *Szomjas oázis* című antológiasorozatba, klinikai és addiktológiai szakpszichológus, évek óta urbán-pszicho, valamint börtöntémában publikál cikkeket, interdiszciplináris társadalmi kutatásokból írja majd a doktoriját, ja, és 2004 óta börtönpszichológus. Ezekben a hetekben jelenik meg *Börtönkönyv* című tanulmánykötete. Bemutatjuk.

Legkorábban talán a dalszövegírás kezdődött, állítása szerint az ihletet néhány, Bátaszéken töltött dögunalmas nyár adta, „nagyjából a dadaizmus melegágya”. A bajai gimnáziumi évek biztos pontja volt a havi egyszeri budapesti bulizás, így hamar világhossá vált: mivel kábé minden Pesten történik, adta magát az ELTE BTK. A három szak mellett, a kezdeti emlékezetes tabános antré után (amikor is a közönség üvegekkel dobálta a Fiáth lányokat, és többször kihúzták az erősítőt is) beindult a Ludditák karrierje. Három cd-jük jelent meg (2003 – Ludditák, 2005 – Porcogó, 2007 – tizenegyes), minden fesztiválszezont végignyomtak, el lehetett csípni őket a Gödörben, a Kultiplaxben, futárbálokon, beöltözös koncertjeik visszatérő vendégfellépői voltak Buppa és Sinya, 2007-től pedig már saját nagyzenekarukkal játszottak. A Ludditák a magyar underground megkerül-

hetetlen része volt, ironikus, végtelenül szellemes, ugyanakkor pofátlan dalszövegeik a kritikusoktól kezdve Esterházyt át sok mindenkit megfogtak, ki ne emlékezne például az olyan sorokra, mint például „A cédékészletem a gangan pang: / Punk-DJ-chi: az jin vagy jang? / A hibalehetőség ott lappang: / mondd, a pingpongasztal az jin vagy jang?” (*No feng shui*). A felfelé ívelő karrier aztán a nagyszabású, 2010-es októberi búcsúkoncerttel ért véget, tegyük hozzá: talán nem örökre.

Tita 2004-ben végzett az ELTE-n, antropológiai diplomamunkájában a saját gyökereit kutatta: arisztokrata leszármazottakkal interjúzott, főnemesi bálon, családi találkozókra vett részt, majd kutatásaiból *A magyarországi arisztokrácia identitásának alakulása a második világháború után* címmel jelent meg tanulmánya, amelynek egyik sajátosságát az adja, hogy az antropológus-szemszög a saját származását tudatosan vállaló megfigyelő nézőpontjával is kiegészült. 2004-ben a Baracskai Büntetés-végrehajtási Intézetben kezdett el dolgozni, 2007 óta a Budapesti Fegyház és Börtön főállású pszichológusa, 2011 óta pedig kéthetente a Kalocsai Fegyház és Börtönben női fogvatartottaknak is tart egyéni konzultációt és csoportfoglalkozásokat.

Börtönpszichológusként ha nem is feltétlenül az igazságos világ helyreállításának illúzióján dolgozik, egy igazságosabb bábá tehető világban feltétlenül hisz. De vajon honnan meríti az erejét és a hitét mindehhez egy fiatal nő, aki lassan nyolc éve tölti majdnem minden napját különböző büntetés-végrehajtási intézményekben, és számtalan, tragikusan félesiklott élettörténet szem- vagy fültanúja? Azt mondja, mi, kívülállók, akik leginkább a tévén és az interneten keresztül értesülünk ezekről a történetekről, sokkal rosszabb helyzetben vagyunk, mert a hírekben egy-egy bűnelkövetés sosincs kontextusba helyezve. Csak záporoznak ránk ezek a rettenetes, érthetetlen, felemás tolmácsolásban hallott történetek. Amikor ő találkozik az elkövetőkkel, értelmes, vagyis értelmezhető keretbe helyezheti az eseményeket, és racionális narratívát gyárthat hozzá. Ami persze sokszor lehet szubjektív vagy nem helytálló, mégis egy a lehetséges értelmezések közül, és ez nagyon megnyugtatóan hat, hiszen azt láthatja az ember, hogy ezek a szörnyű történetek nem teljesen irracionálisak, és nem az elemi gonoszság megtestesülései. Ő vajon fél-e, kell-e félnie? Azt mondja, amíg bízik a racionalitás erejében, semmiképpen sem. Onnantól kezdve, amikor hirtelen megérzi, hogy meginog ennek az „álbiztonságnak” a talaja, amelyet kiépít egy-egy fogvatartottal, természetes, hogy

félni kezd, ez azonban leginkább a pszichotikus páciensekkel fordul elő, akiknél a racionalitás csődöt mond. Nagyon ritkán. Az pedig, hogy nő, nem feltétlenül hátrány. „Az gondolom, hogy az egész pszichológusi szakma klasszikusan, tradicionálisan női szerep – persze nem történetileg értve, hanem a szerep felől közelítve, amelyet egy pszichológus képvisel egy pácienssel szemben, lásd megértő attitűd, vagy ahogyan a másik önfeltárását és érzelmi megnyilvánulásait fogadja. Úgy tűnik, hogy az érzelmi ellágyulás vagy elérzékenyülés, amelyen a fogvatartottak esetenként keresztülmennek, sokkal könnyebb számukra, ha egy nő jelenlétében zajlik, mert nagyobb megértést várnak.”

A Börtönkönyv a 2008 óta megjelenő tanulmányait gyűjti össze, és olyan témakörökkel foglalkozik, mint a térhasználat, az időélmény, a testkép(zavar), a formaruhák egyedivé alakítása által közvetített jelentések, a nemi identitás, az etnicitás stb., a kötet végén pedig szöszedetet is találunk, amely a tanulmányokban vastagon szedett börtönszlang-kifejezéseket „oldja fel”. „A kedvenc börtönszlangem? A smekker. Ha dühös, ideges vagy gyanakvó az ember. Az előbb is kurvára smekker voltam, mert nem jött időben a villamos.” A könyv egyik érdekességét itt is egy nézőpont-keveredés adja, amely az explicit módon megfogalmazott „pszichológusbőrbe bújt antropológus” szerepéből adódik: a szövegek tudományossága a folyamatos szakirodalmi kontextualizálás miatt megkérdőjelezhetetlen, az antropológiai „terep” és az esetismertetések bemutatása azonban olyan lendületes és közérthető nyelven történik, hogy az a laikus olvasó számára is mindvégig élvezetes és követhető marad.

De támadható-e a „pszichológusbőrbe bújt antropológus” szerepe? Tita szerint etikai szempontból mindenképpen. Ugyanakkor egyrészt intuitív módon is érezte, mi az, ami valakinek nagyon

személyes élménye, illetve mi az, ami antropológusszemmel kevésbé lényeges, hiszen ezekben a történetekben az egyéni sokkal kevésbé számít, mert éppen a börtön egészének működése, hálózata az érdekes. Másrészt a fogvatartottak mindig tudták, hogy ha valamilyen szokásról (például a ruhák átalakításokról) kérdezte őket, akkor az egy kutatás része, és kimondottan együttműködők voltak. Természetesen arra is figyelt, hogy senki ne legyen felismerhető, illetve olyat soha nem írt, ami miatt valaki bajba kerülhetett volna.

És hogy hol a határ a börtön és a civil élet között? Szerinte korántsem egy merev fallal elkerített területről van szó, ez a határ sokkal képlékenyebb, sokkal erőteljesebben hat a kinti világ a benti életre, mint gondolnánk. Paradox módon a *Börtönkönyv* egyik kulcsfogalma a szabadság: „Nem lehet eléggé hangsúlyozni – mondja –, hogy attól, hogy bizonyos jogaikban korlátozottak, a fogvatartottak a döntéseikben továbbra is szabad emberek. Nagy hátránya a magyar büntetés-végrehajtási rendszernek, hogy nincs egy megfelelő rehabilitációs rendszer, ahol egy félig nyitott rendszerbe kerülhetnének át, és megtapasztalhatnák, hogy minden döntésüknek következménye van.” Nagyon nehéz ugyanis eleget tenni annak, hogy legyen egy kellően elrejtett terep, amely párhuzamosan a civil életbe való reszocializációt is lehetővé teszi. És vajon mi maradt ki a könyvből? „Egy csomó minden: például a vallásosság, a betegséghez való viszony, a játszmák. De a legfontosabb, hogy nemrég hallgattam a nyolcvanas évek egyik legjobb szerzőjének, Röhrig Gézának egy nagyon jó rapszámát, abban elhangzik egy olyan sor, ami miatt legszívesebb kivettem volna a nyomdából a könyvet, hogy írják oda mottónak: »Rácsot eszünk, rácseszünk.« Sajnos már nem lehetett, úgyhogy kell írnom még egy könyvet.” Úgy legyen. Mert mindegy, hogy hogy, csak nehogy sehogyan! ✘

BÖRTÖNKÖNYV - KULTURÁLIS ANTROPOLÓGIA A RÁCSOK MÖGÖTT

HÁTTÉR KIADÓ, 2012

252 OLDAL | 3490 FORINT